

**Naa Pfunzo ya  
Dzinyambo mbili/nnzhi yo  
Disendekaho nga Luambo  
Iwa Damuni ndi mini?**

**Ngavhela 2**

**Fulwi  
2024**

Ngavhela iyi i wanala nga Tshivenda, Tshithoza,  
Tshipeli , Tshizulu, Tshisuthu , Luvhuru,  
Tshitzwana, Tshitzonga, Tshiswati, Tshindevhela,  
Luambo Iwa Zwanda na Luisimane.

Kha vha lavhelese [www.bua-lit.org.za](http://www.bua-lit.org.za)  
u itela u wana zwidombedzwa.



**What is a  
mother tongue(s)?**

**Naa (dzi) luambo lwa  
damuni ndi mini?**

Dzinyambo/Luambo lwa damuni ndi lune lwa divhiwa sa lune nwana a da nalwo musi a tshi thoma tshikolo tsha fomala. Hu nga vha luambo lu fhiraho luambo nthihi.

Kanzhi, ndi dzinyambo/luambo lune nwana a lu shumisa tshifhinga tshothe u itela u davhidzana hayani hawe na/kana tshitshavhani. Lu anzela u vha luambo lune nwana a guda ngalwo kha vhuimo ha Luambo lwa Hayani tshikoloni.

Dzinyambo/luambo lu divheswaho nga nwana lu dovha hafhu lwa divhiwa nga linwe themo u fana na dzinyambo/luambo luhulwane, dzinyambo/luambo lwa u thoma, dzinyambo/luambo lwa hayani kana dzinyambo/luambo lwa damuni.

Luambo lwa damuni lu nga di vha luambo lwa khotsi kana luambo lwa makhulutshisadzi: Mbuno ya ndeme ndi ya uri ndi dzinyambo/luambo lune lwa divheswa nga nwana nahone lune lwa ambiwa nga nwana.

Dzinyambo/luambo lwa damuni lu katela kuambo kana phambano dza lushaka lwa luambo.

Sa tsumbo, zwiambo u fana na Tshiilafuri, Tshironga, Tshiphani na Tshilembetu, zwothe zwo katelwa fhasi ha Tshivenda sa luambo lwa damuni. Zwenezwo, mugudisi wa Tshivenda u fanela u funza Tshivenda tshonetshone kana tshi nwalwaho nga ndila ine zwiambo zwa tangedzea, thonifhiwa na u shumiswa sa tshiko tsha u guda.

**What is 'mother  
tongue' education?**

**Naa Pfunzo ya  
Luambo lwa Damuni  
ndi mini (MTE)?**

Kha ja Afrika Tshipembe, Pfunzo ya Luambo lwa Damuni i tumanywa na tshumiso ya luambo lwa damuni lwa rwana sa lwone Luambo lwa u Guda, u Funza na u Linga (LOLTA). Izwi zwi amba uri thero dza magudiswa u fana na mbalo na zwikili zwa vhutshilo zwi funzwa nga luambo lwa damuni.

Zwazwino, luambo lwa damuni lu shumiswa sa LOLTA miwahani ya u thoma muna ya tshikolo (Gireidi ya R-3) kha vhunzhi ha vhana vha ambaho luambo lwa TshiAfurika. Kha vhunzhi ha vhagudi vha ambaho Luisimane na Luvhuru, luambo lwa damuni lu shumiswa sa LOLTA u bva kha Gireidi ya R u ya kha Gireidi ya 12 na u fhira.

Luwe lushaka luthihi lwa Pfunzo ya Luambo lwa Damuni ndi pfunzo ya luambo luthihi. Izwi zwi amba uri matheriala a thikhedzo ya u guda na u funza (sa tsumbo, Bugupfarwa) dzi wanala fhedzi nga luambo luthihi, u davihdzana vhukati ha vhagudisi na vhagudi i itwa nga luambo luthihi, nahone u linga hu itwa nga luambo luthihi. Kha modele uyu, dziwe dzinyambo dzi netshedzwa fhedzi sa dzithero.

Sa tsumbo, Luisimane/netshedzwa sa dzithero dza Luambo lwa u Thoma lwa u Engedza na Luambo lwa u Engedza lwa Vhuvhili. Fhedzi-ha, hu na zwiwe zwiwhumbeo zwine zwa funza dzithero dza dzinyambo mbili kha vhuimo ha Luambo lwa Hayani.



***What is Mother Tongue Based Bi/multilingual Education (MTBBE)?***

***Naa Pfunzo ya Dzinyambo mbili/nnzhi yo disendekaho nga Luambo lwa Damuni ndi mini (MTBBE)?***

Pfunzo ya Dzinyambo mbili/nnzhi yo Disendekaho nga Luambo lwa Damuni (MTBBE) ndi tshumiso ya luambo lu fhiraho luthihi sa Luambo lwa u Guda, u Funza na u Linga (LOLTA). Izwi zwi amba uri dzithero

dza magudiswa u fana na mbalo na saints dza mupo na thekino lodzhi na saints dza matshilisano dzi funzwa nga dzinyambo mbili kana nnzhi. Kha modele uyu, luambo lwa damuni lwa TshiAfrika a lwo ngo bviswa nga

Luisimane kana Luvhuru sa LOLTA kha Gireidi ya 4. Luambo lwa damuni lu shumiswa u swika kha gireidi ya 12 na u fhira. Modele uyu u vhidzwa sa wo disendekaho nga luambo lwa damuni ngauri u bvela phanga u shumisa luambo lwa damuni lwa rwana sa lwone lwa u guda, u funza na u linga (LOLTA) kha Gireidi ya 4 ngeno u tshi engedza luwe, khamusi luambo lu sa divheswi (sa tsumbo, Luisimane), sa lwone lu no thadulana na luambo lwa u guda, u funza na u linga (LOLTA).

MTBBE ndi phindulo kha divhazwakale ya luambo na u sa edana kha zwa pfunzo kha sisiteme ya Pfunzo ya Afrika Tshipembe ya he vhagudi fhedzi vha Luisimane na Luvhuru vha vhuvelwa kha tshumiso

yavho ya dzinyambo dza damuni sa dzinyambo dza u guda, u funza na u linga (dziLOLTA) u fhira gireidi ya 3.

Kha matheriala dza u tikedza u guda na u funza dza MTBBE (sa tsumbo: bugupfarwa) dzo itwa nga dzinyambo mbili kana nnzhi na u linga zwi itwa nga luambo lu fhiraho luthihi. Kha uyu modele, dzinyambo dza u guda, u funza na u linga (dziLOLTA) dzi a netshedzwa hafhu sa dzithero dza luambo kha maimo a Luambo lwa Hayani kana Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma.

U khunyeledza u thomiwa ha MTBBE zwo diimela zwiutuku kha ndeme ya u funza luambo lu shumiswaho sa luambo lwa u guda, u funza na u linga (dziLOLTA) sa dzithero.



### ***Why Mother Tongue Based Bi/multilingual Education?***

### ***Ndi ngani Pfunzo ya Dzinyambo mbili/nnzhi yo disendekaho nga Luambo lwa Damuni?***

Ndivho ya pfunzo ya Dzinyambo mbili/nnzhi ndi u sikela vhana nyimele ya u bveledza ndivho yo godombelaho na vhukoni nga dzinyambo/luambo lwa damuni, Luisimane na dziwe nyambo dza

TshiAfrika. Vhunzhi ha vhana kha ja Afrika Tshipembe vha na luambo lwa TshiAfrika sa lune vha lu divhesa kana sa luambo lwa damuni. Thodisiso dzi sumbedza uri vhagudi vha guda khwine nga dzinyambo/

luambo lune vha lu ḍivhesa. N̄divho yo goḁombelaho ya dzinyambo dzavho i konisa vhagudi u guda magudiswa maswa na u guda dziñwe dzinyambo.

Mvelelo dza u linga ha dzitshakhatshakha ha u vhala u fana na PIRLS hu dzinginya uri vhana a vha vhali na u ñwala u itela u ḍivha nga dzinyambo dza TshiAfrika kha Gireidi ya 4 na u fhira, naho vho funzwa nga luambo lwa TshiAfrika kha Gireidi ya R u swika kha 3. Izwi a zwi ambi uri dzinyambo dza TshiAfrika a dzi dzhelwi n̄ṭha sa dzinyambo dza u guda, u funza na u linga (dziLOLTA). Zwine idzi mvelelo dza sumbedza ndi tshaeo ya u bindudza kha u funza nga dzinyambo dza TshiAfrika. Sa tsumbo: vhagudisi vha Luisimane na Luvhuru vho pfumbudzwa na u ñewa matheriala a u tikedza u funza na u guda nga dzinyambo dzine vha funza ngadzo. Vhunzhi ha vhagudisi vha ambaho luambo lwa TshiAfrika, kha liñwe sia, vha tshi pfumbudzwa nga Luisimane nahone vhunzhi ha vhagudi a vha koni u swikelela zwavhuḁi matheriala a u vhala a khwaḁiṭhi nga dzinyambo dza TshiAfrika.

Ṭhoḁisiso dzi sumbedza uri vathu vha ambaho luambo lu fhiraho luthihi vha shumisa nyambo dzavho dzoṭhe uri vha kone u wana ṭhalutshedzo. U shumisa luambo lu fhiraho luthihi sa luambo lwa u guda, u funza na u linga (LOLTA) zwi nga vha ñea mbuelo nnzhi dza u humbula u itela vhagudi ngauri vha na luambo lu fhiraho luthihi lune khalwo vha nga wana ṭhalutshedzo.

U khwaṭhisedza tshumiso ya luambo lune vhana vha lu ḍivhesa sa luambo lwa u guda, u funza na u linga (LOLTA) ngeno vha tshi engedza thendelo ya luambo lwa u guda, u funza na u linga (LOLTA), vha nga alusa ndeme ya vhuñe, u topola na mvelele. Zwi nga dovha hafhu zwa konisa vhana u ḁisa na u ita vhuṭumani vhukati ha n̄divho i bveledzwaho zwitshavhani zwavho na i bveledzwaho tshikoloni.

Tshipikwa tsha MTBBE ndi tsha u ṭuṭuwedza dzinyambo nnzhi kha muthu ene muñe u itela u alusa vhudavhidzani kha u buḁa ha mvelele, u pfesesa na mbumbano ya matshilisano. Modele wa MTBBE u lavhelela nyimele ine vhagudi vha nga guda nga kha luambo lwa ḁamuni na nga kha luambo lwa u davhidzana lwo angalalaho (Luisimane), na, hu tshi engedzwa, u guda luñwe luambo lwa TshiAfrika (luambo lu si na vhushaka na luambo lwa ḁamuni lwavho). MTBBE i konisa vhana u guda nga kha dzinyambo dzine vha dzi ḍivhesa khathihi na u bveledza vhukoni ha Luisimane.

MTBBE i a pfesesea u itela mveledziso ya ikononi, vhunga i tshi lugisela vhagudi u shela mulenzhe kha dziikononi dzapo na dza dzitshakhatshakha. I lugisela vhagudi u kona u wana maipfi a vhutshilo o fhambanaho, u itela uri vha kone u shuma vhuḁoni ha mushumo hune Luisimane lwa dzhelwa n̄ṭha (ikononi ya fomala) na fhaḁa hune dzinyambo dza TshiAfrika dza dzhelwa n̄ṭha (ikononi i si fomala)



**Advice for schools  
changing to MTBBE -  
how could it work in  
the classroom?**

**Ngeletshedzo ya zwi-  
kolo zwi no khou tshint-  
shela kha MTBBE –  
i nga shuma hani kila-  
sirumuni?**

**Nyimele ya 1: Kha zwi-kolo zwine zwa vha na Tshivenda sa Luambo lwa Damuni kha Liga La Mutheo na u Funza nga Luisimane u bva kha Gireidi 4-12 (zwi-kolo zwa vhupo ha mahayani/tshikolobulasi)**

- Vhagudi vha amba Tshivenda sa Luambo lwa Hayani (vhañwe vhagudi vha nga amba kuambo kwa Tshivenda)
- Vhagudisi vha amba Tshivenda sa Luambo lwa Hayani
- Vhagudisi vha vhagudi vha shumisa Luisimane nga hutuku nnda ha kilasirumu
- Tshivenda ndi luambo lwa u guda, u funza na u linga (LOLTA) kha liga la mutheo nahone Luisimane ndi luambo lwa u guda, u funza na u linga (LOLTA) lwa tshiofisi u bva kha gireidi ya 4..

**Ndowelo dza MTBBE dzo themendelwaho: Ndowelo dza Dzinyambo mbili dza u Funza**

*Tshivenda sa LOLTA kha Liga la Mutheo na Tshivenda-Luisimane dziLOLTA (Gireidi ya 4 na u fhira)*

**U pulana ngudo:** Mugudisi u fanela u wana uri vhagudi vha amba luambo lufhio. A konaha u zwi dzhiela nzhele nga vhuronwane uri u shumisa Tshivenda kana Luisimane kana zwothe nahone kha zwi-pida zwi-fhio zwa ngudo. U humbula nga ha izwi zwi nga thusa vhagudisi u ita muratho u bva kha vhu-pfumbudzi fhedzi ha Luisimane na nzulele u itela u humbula nga dzinyambo nnzhi nga ha u funza na u guda. Zwi nga kwha-hisa kwha-jithi ya dzingudo nga u tu-tuwedza vhagudisi u swikelela na u shumisa teo yo linganyiswaho kha Tshivenda na Luisimane kha dzingudo dzavho. Mafheleloni, zwi nga thusa vhagudisi u pulanela tshumiso ya luambo ngomu kilasirumuni.

**U wana matheriala na tshumiso:** Vhagudisi vha do fanela u dzhia tsheo nga ha vhu-nzhi ha matheriala

ane a fanela u rengwa kha luambo lwa u guda, u funza na u linga (LOLTA) ane a shumiswa kilasirumuni (sa tsumbo: Kha kilasi ya vhagudi vha 40, sa tsumbo, bugupfarwa dza saintsi dza Luisimane dza 20 na 20 wa bugupfarwa dza saintsi dza Tshivenda dzi nga rengwa: Hafhu, dziguḽosari dza thekhiikhala dza dzinyambo mbili, dziṭhalusamaipfi, na maṅwalwa a Matheriala a u Tikedza u Guda na u Funza (dziLTSM). Epe ya data ya mahala i re na dziguḽosari dza dzinyambo nnzhi dza thero dzoṭhe dzi nga shuma kha iyi nyimele.

**U linga ha fomethivi na u linga mafheleloni a dzingudo:** Vhagudisi na vhaeletshedzi vha thero vha ḽo fanela u pulanela tshumiso ya luambo kha u linga (sa tsumbo.

U linga ha dzinyambo mbili kana ha luambo luthihi). Izwi zwi katela nyendedzi nga ha uri ndi dzinyambo/luambo lufhio lune lwa fanela u shumiswa kha u linga ha fomethivi na kha u linga mafheleloni a dzingudo; kha vhuimo ha gireidi tiwa, kana kha tshipiḽa tshifhio tsha u linga.

**Tshumiso ya luambo kilasirumuni (nga vhagudisi na vhagudi):**

Vhagudisi vha ṭuṭuwedza vhagudi u shumisa zwiko zwavho zwoṭhe zwa luambo/phambano u itela u ita na u fhirisela ṭhalutshedzo. Vhagudisi vha fanela u modela tshumiso ya luambo u itela u ita ṭhalutshedzo.

**Zwi tevheleaho ndi tsumbo ya uri tshumiso ya luambo i nga humbulwa hani u itela maimo a gireidi dzo fhambanaho kha nyimele ya 1.**

Gireidi	Tshumiso ya luambo nga phesenthe sa zwo themedelwaho nga DBE	Zwishumiswa zwa thikhedzo ya Luambo	Bugu ya mushumo/dziLTSM
4	<p><b>LOLTA</b> 80% Tshivenda 20% Luisimane</p>	<p>Mbondo dza maipfi a Dzinyambo mbili, dziguḽosari, notsi na mugandiso wa mupo</p>	<p><b>Mañwalwa a luambo luthihi</b> Tshifhinga tshinzhi nga bugu dza mushumo dza Tshivenda</p> <p><b>Mañwalwa a dzinyambo mbili</b> Mañwalwa a dzinyambo mbili buguni nthihi/sete ya notsi fhaḽa na fhaḽa</p>
5	<p><b>LOLTA</b> 70% Tshivenda 30% Luisimane</p>	<p>Mbondo dza maipfi a Dzinyambo mbili, dziguḽosari, notsi na mugandiso wa mupo</p>	<p><b>Mañwalwa a luambo luthihi</b> Tshifhinga tshinzhi nga bugu dza mushumo dza Tshivend</p> <p><b>Mañwalwa a dzinyambo mbili</b> Mañwalwa a dzinyambo mbili a Tshivenda/Luisimane ngomu buguni nthihi/sete ya notsi</p>



6	<p><b>LOLTA</b> 60% Tshivenda 40% Luisimane</p>	<p>Mbondo dza maipfi a Dzinyambo mbili, dziguḽosari, notsi na mugandiso wa mupo</p>	<p><b>Maḽwalwa a luambo luthihi</b> Hafu ya bugu dza mushumo dza Tshivenda Hafu ya bugu dza mushumo dza Luisimane</p> <p><b>Maḽwalwa a dzinyambo mbili</b> Maḽwalwa a dzinyambo mbili a Tshivenda – Luisimane buguni nthihi/ sete ya notsi fhaḽa na fhaḽa</p>
7	<p><b>LOLTA</b> 50% Tshivenda 50% Luisimane</p>	<p>Mbondo dza maipfi a Dzinyambo mbili, dziguḽosari, notsi na mugandiso wa mupo</p>	<p><b>Maḽwalwa a luambo luthihi</b> Hafu ya bugu dza mushumo dza Tshivenda Hafu ya bugu dza mushumo dza Luisimane</p> <p><b>Maḽwalwa a dzinyambo mbili</b> Maḽwalwa a dzinyambo mbili ngomu ha bugu ya mushumo nthihi/sete ya notsi fhaḽa na fhaḽa</p>

## Nyimele ya 2: Kha zwickolo zwi re na dzinyambo mbili kilasini dzo fhambanaho dza Tshivenda-Luisimane na Tshitzonga-Luisimane

- Vhunzhi ha vhagudi vha amba Tshivenda kana Tshitzonga sa Luambo lwa Hayani (HL) (vhañwe vhagudi vha nga amba kuambo kwa Tshivenda kana Tshitzonga).
- Vhagudisi vha amba luthihi lwa Tshivenda kana Tshitzonga sa Luambo lwa Hayani (HL).
- Vhagudisi na vhagudi vha shumisa Luisimane zwiṭuku nnda ha kilasirumu.
- Tshivenda na Tshitzonga zwi funzwa sa luambo lwa u guda, u funza, na u linga (dziLOLTA) u swika kha gireidi ya 6. Luisimane lu netshedzwa sa Luambo lwa u Engedza lwa u thoma (FAL) u bva kha gireidi ya 1.

### **Ndowelo dza MTBBE dzo themendelwaho**

*Ndowelo dza u funza kilasini dzo fhambanaho & nga dzinyambo mbili*

**U pulana ngudo:** Mugudisi u fanela u wana uri ndi dzinyambo/luambo lufhio lune vhagudi vha amba. A konaha u sedza nga vhuronwane uri a nga shumisa Tshivenda kana Luisimane kana Tshitzonga kana Luisimane kana dzoṭhe nahone kha zwipiḁa zwifhio zwa ngudo.

Izwi ndi zwa ndeme u thusa vhagudisi u ratha u bva kha vhpufumbudzi na nzulele fhedzi ya Luisimane u humbula nga dzinyambo mbili nga ha u funza na u guda. Zwi ḁo konisa vhagudisi u swikelela

na u shumisa teo yo linganywaho kha Tshivenda/Tshitzonga na Luisimane kha ngudo dzavho. Mafheleloni, zwi nga thusa vhagudisi u pulanela tshumiso ya luambo kilasirumuni.

### **U wana matheriala na tshumiso:**

Vhagudisi vha ḁo fanela u dzhia tsheo nga ha vhunzhi ha matheriala ane a fanela u rengwa kha luambo lwa u guda, u funza na u linga (dziLOLTA) ane a shumiswa kilasirumuni (sa tsumbo: Kha kilasi ya vhagudi vha 40, sa tsumbo, bugupfarwa dza saintsi dza Luisimane dza 20 na 20 wa bugupfarwa dza saintsi dza Tshivenda/Tshitzonga dzi nga rengwa: guḁosari dza thekhinikhala dza dzinyambo mbili, dziṭhalusamaipfi, mañwalwa a Matheriala a u Tikedza u Guda na u Funza (dziLTSM).

Epe ya data ya mahala i re na dziguḁosari dza dzinyambo nnzhi dza thero dzoṭhe dzi nga shuma kha iyi nyimele.

### **U linga ha fomethivi na u linga mafheleloni a dzingudo:**

Vhagudisi na vhaeletshedzi vha thero vha nga fanela u pulanela dzinyambo dza u linga (sa tsumbo: U linga ha dzinyambo mbili kana luambo luthihi) na u laela vhagudi uri ndi nga luambo lufhio lune vhagudi vha fanela u fhindula ngalwo kha vhuimo ha gireidi iñwe na iñwe.

Zwo themendelwa uri Luambo lwa Hayani na Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma dzi shumiswe sa dzinyambo dza u linga.

**Tshumiso ya luambo kijasirumuni** (nga vhagudisi na vhagudi):  
Vhagudisi vha fanela u tũtuwedza

vhagudi u shumisa zwiko zwavho zwothe zwa luambo/phambano u itela u ita na u fhirisela thalutshedzo. Vhagudisi vha fanela u modela tshumiso ya luambo u itela u ita thalutshedzo.

## Zwi tevhelaho ndi tsumbo ya uri tshumiso ya luambo i nga humbulwa hani u itela maimo a gireidi dzo fhambanaho kha nyimele ya 2.

Gireidi	Tshumiso ya luambo nga phesenthe sa zwo themendelwaho nga DBE	Zwishumiswa zwa thikhedzo ya Luambo	Dzikilasi dzi funzaho Dzinnyambo mbili u ya kha dzo fhambanaho, Bugu dza mushumo, dziLTSM
4	<b>LOLTA</b> 80% Tshivenda/ Tshitzonga 20% Luisimane	Mbondo dza maipfi a Dzinnyambo mbili, dzigulosari, notsi na mugandiso wa mupo	<p><b>Mañwalwa a luambo luthihi</b> Tshifhinga tshinzi nga bugu dza mushumo dza Tshivenda</p> <p><b>Mañwalwa a dzinnyambo mbili</b> Mañwalwa a dzinnyambo mbili a Tshivenda/ Luisimane buguni nthihi/sete ya notsi fhaļa na fhaļa</p>
5	<b>LOLTA</b> 70% Tshivenda/ Tshitzonga 30% Luisimane	Mbondo dza maipfi a Dzinnyambo mbili, dzigulosari, notsi na mugandiso wa mupo	<p><b>Mañwalwa a luambo luthihi</b> Tshifhinga tshinzi nga bugu dza mushumo dza Tshivenda</p> <p><b>Mañwalwa a luambo luthihi</b> Mañwalwa a dzinnyambo mbili a Tshivenda/ Luisimane buguni nthihi/ sete ya notsi fhaļa na fhaļa</p>

			<p><b>Mañwalwa a dzinyambo mbili</b> Mañwalwa a dzinyambo mbili a Tshivenda/ Luisimane buguni nthihi/ sete ya notsi fhaĵa na fhaĵa</p>	<p><b>Mañwalwa a dzinyambo mbili</b> Mañwalwa a dzinyambo mbili a Tshivenda/ Luisimane buguni nthihi/ sete ya notsi fhaĵa na fhaĵa</p>
<b>6</b>	<p><b>LOLTA</b> 60% Tshivenda/ Tshivonga40% Luisimane</p>	<p>Mbondo dza maipfi a Dzinyambo mbili, dziguĵosari, notsi na mugandiso wa mupo</p>	<p><b>Mañwalwa a luambo luthihi</b> Hafu ya bugu dza mushumo dza Tshivenda Hafu ya bugu dza mushumo dza Luisimane</p> <p><b>Mañwalwa a dzinyambo mbili</b> Mañwalwa a dzinyambo mbili a Tshivenda/ Luisimane manzhi</p>	<p><b>Mañwalwa a luambo luthihi</b> Hafu ya bugu dza mushumo dza Tshivonga Hafu ya bugu dza mushumo dza Luisimane</p> <p><b>Mañwalwa a dzinyambo mbili</b> Mañwalwa a dzinyambo mbili a Tshivonga/ Luisimane manzhi</p>
<b>7</b>	<p><b>LOLTA</b> 50% Tshivenda/ Tshivonga 50% Luisimane</p>	<p>Mbondo dza maipfi a Dzinyambo mbili, dziguĵosari, notsi na mugandiso wa mupo</p>	<p><b>Mañwalwa a luambo luthihi</b> Hafu ya bugu dza mushumo dza Tshivenda Hafu ya bugu dza mushumo dza Luisimane</p> <p><b>Mañwalwa a dzinyambo mbili</b> Mañwalwa a dzinyambo mbili a Tshivenda/ Luisimane buguni nthihi/sete ya notsi manzhi</p>	<p><b>Mañwalwa a luambo luthihi</b> Hafu ya bugu dza mushumo dza Tshivonga Hafu ya bugu dza mushumo dza Luisimane</p> <p><b>Mañwalwa a dzinyambo mbili</b> Mañwalwa a dzinyambo mbili a Tshivonga/ Luisimane buguni nthihi/sete ya notsi manzhi</p>

Kha nyimele ya 2, zwo themendelwa uri zwickhala zwinzhi nga hune zwa nga konadzea zwi fanela u sikwa u itela u țanganya vhagudi vha ambaho dzinyambo dzo fhambanaho (Tshivenda na Tshitzonga). Vhagudi vha nga țanganyelwa dzikilasi dza Luisimane Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma nahone vhagudi vha Tshitzonga vha nga newa Tshivenda sa luambo lwa u engedza lwa u thoma kana lwa vhuvhili nahone vhagudi vha ambaho Tshivenda, Tshitzonga.

### **Nyimele ya 3: Tshivenda-Luisimane na Tshitzonga -Luisimane u funza dzinyambo mbili kilasini dzo fhambanaho kha liga la mutheo ha konaha zwikolo zwa dzinyambo mbili Tshivenda-Tshitzonga-Luisimane (zwinwe zwikolo zwi khou thoma MTBBE ngei Eastern Cape)**

- amba Tshivenda kana Tshitzonga sa Luambo lwa Hayani (HL) (nahone, kanzhisa vhañwe vhagudi vha amba dzothe Tshivenda na Tshitzonga nga digirii dzo fhambanaho)
- Vhagudi vha funzwa nga Tshivenda na Tshitzonga kilasini dzo fhambanaho.
- Kha Gireidi ya 4, vhagudi vha ambaho Tshitzonga na Tshivenda vha a țanganyawa kilasini nthihi.
- Vhagudisi vha amba Tshivenda na Tshitzonga nga digirii dzo fhambanaho. Vhañwe vhagudisi ndi vhaambi vha Luambo lwa Hayani lwa Tshivenda nahone vhañwe vha amba Tshitzonga .
- Vhagudisi na vhagudi vha shumisa Luisimane zwituku nnda ha kilasirumu. Tshivenda na Tshitzonga ndi dzinyambo dzi funzwaho kilasini dzo fhambanaho kha u guda, u funza na u linga (dziLOLTA) u bva kha Gireidi ya R u ya kha 3, Luisimane lu netshedzwa sa FAL u bva kha gireidi ya 1, ha konaha u da Tshivenda na Tshitzonga,

zwo țanganywa na Luisimane, zwa vha luambo lwa u guda, u funza na u linga (dziLOLTA) kilasini yeneyo nthihi u bva kha gireidi ya 4.

### **Nđowelo dza MTBBE dzo themendelwaho – Nđowelo dza dzinyambo nnzhi dza vhutepe/dzi shandukaho**

**U pulana ngudo:** Vhagudisi vha fanela u dzhia tsheo nga ha uri pulane dza ngudo dzi katela hani tshumiso dzo khethekanaho dza luambo na u vanganya dzinyambo zwi tshi ya nga ndivho. Izwi ndi zwa ndeme u thusa vhagudisi u shuma nga vhutepe nga dzinyambo. Kha iyi nyimele, ndi zwa ndeme nga maanda uri vhagudisi vha ite vhukwamani na vhañwe vhagudisi kana vhaeletshedzi vha thero u wana țhalutshedzo dza teo na u wana teo phanda ha ngudo. Dzividiyoyo nga dzinyambo dzo fhambanaho dzi țalutshedzaho divhaipfi dzi nga vha dza khwine u thusa vhagudisi vhane na vhone a vha tou vha na vhukoni ha Tshitzonga na Tshivenda.

Zwi nga thusa arali dzividiyo dzi na muḽwalo khadzo u ṽalutshedzaho nga luambo lwa Tshivendḽa, Tshitzonga na Luisimane (fhedzi hu si kha khophi ya vidiyo yeneyo nthihi). Zwi ḽo dovha hafhu zwa konisa vhagudisi u wikelela na u shumisa teo yo linganywaho kha Tshivendḽa, Tshitzonga na Luisimane kha ngudo dzavho.

**U wana matheriala na tshumiso:**

Vhagudisi vha ḽo fanela u dzhia tsheo nga ha vhunzhi ha matheriala dzine dza fanela u rengwa dza luambo lwa u guda, u funza na u linga (dziLOLTA) dzi shumiswaho kiḽasini (sa tsumbo: Kha kiḽasi ya vhagudi vha 40, bugupfarwa dza saintsi dza Luisimane dza 20 na bugupfarwa dza saintsi dza Tshivendḽa dza 20 dzi nga rengwa: guḽosari dza thekhinikhala dza dzinyambo mbili, maḽwalwa a dziLTSM a dziṽhalusamaipfi). Epe ya data ya mahala i re na guḽosari dza dzinyambo nanzhi nga thero dzoṽthe i nga thusa kha iyi nyimele.

**U linga ha fomethivi na u linga**

**mafheleloni a dzingudo:** Vhagudisi na vhaeletschedzi vha thero vha pulanela dzinyambo dza u linga (sa tsumbo: u linga ha dzinyambo mbili kana u linga ha luambo luthihi) na u laela vhagudi uri ndi nga luambo lufhio lune vhagudi vha fanela u fhindula ngalwo kha vhuimo ha gireidi iḽwe na iḽwe. Zwo themedelwa uri Luambo lwa Hayani na Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma dzi shumiswe sa dzinyambo dza u linga.

**Tshumiso ya luambo kiḽasirumuni (nga vhagudisi na vhagudi):**

Vhagudisi vha fanela u ṽuṽuwedza vhagudi u shumisa zwiko/phambano dzoṽthe dzavho u itela u wana ṽhalutshedzo. Vhagudisi vha fanela hafhu u modela tshumiso ya luambo u itela u wana ṽhalutshedzo.

**Zwi tevheleaho ndi tsumbo ya uri tshumiso ya luambo i nga humbulwa hani u itela maimo a gireidi dzo fhambanaho kha nyimele ya 3.**

Gireidi	Tshumiso ya luambo nga phesenthe sa zwo themedelwaho nga DBE	Zwishumiswa zwa thikhedzo ya Luambo	Dzikelasi dza u funza nyambo mbili nga bugu dza mushumo dza luambo luthihi na dzinyambo mbili/dziLTSM
4	<p><b>LOLTA</b> 80% Tshivenda/ Tshitzonga 20% Luisimani</p>	<p>Mbondo dza maipfi a Dzinyambo mbili, dziguḽosari, notsi na mugandiso wa mupo</p>	<p><b>Maḽwalwa a luambo luthihi</b> Hafu bugu dza mushumo dza Tshivenda Hafu ya bugu dza mushumo dza Tshitzonga</p> <p><b>Maḽwalwa a dzinyambo mbili</b> Maḽwalwa a dzinyambo mbili Tshivenda/Luisimane buguni nthihi/sete ya notsi. Maḽwalwa a dzinyambo mbili Tshitzonga/Luisimane buguni nthihi/sete ya notsi</p>
5	<p><b>LOLTA</b> 70% Tshivenda/ Tshitzonga 30% Luisimane</p>	<p>Mbondo dza maipfi a Dzinyambo mbili, dziguḽosari, notsi na mugandiso wa mupo</p>	<p><b>Maḽwalwa a luambo luthihi</b> Hafu ya bugu dza mushumo dza Tshivenda Hafu ya bugu dza mushumo dza Tshitzonga</p> <p><b>Maḽwalwa a dzinyambo mbili</b> Maḽwalwa a dzinyambo mbili Tshivenda/Luisimane buguni nthihi/sete ya notsi. Maḽwalwa a dzinyambo mbili Tshitzonga/Luisimane buguni nthihi/sete ya notsi</p>

<p><b>6</b></p>	<p><b>LOLTA</b> 60% Tshivenda/ Tshitzonga 40% Luisimane</p>	<p>Mbondo dza maipfi a Dzinyambo mbili, dziguḽosari, notsi na mugaḽiso wa mupo</p>	<p><b>Maḽwalwa a luambo luthihi</b> Hafu bugu dza mushumo dza Tshivenda Hafu ya bugu dza mushumo dza Tshitzonga</p> <p><b>Maḽwalwa a dzinyambo mbili</b> Maḽwalwa a dzinyambo mbili Tshivenda/Luisimane buguni nthihi/sete ya notsi. Maḽwalwa a dzinyambo mbili Tshitzonga/Luisimane buguni nthihi/sete ya notsi</p>
<p><b>7</b></p>	<p><b>LOLTA</b> 50% Tshivenda/ Tshitzonga 50% Luisimane</p>	<p>Mbondo dza maipfi a Dzinyambo mbili, dziguḽosari, notsi na mugaḽiso wa mupo</p>	<p><b>Maḽwalwa a luambo luthihi</b> Hafu bugu dza mushumo dza Tshivenda Hafu ya bugu dza mushumo dza Tshitzonga</p> <p><b>Maḽwalwa a dzinyambo mbili</b> Maḽwalwa a dzinyambo mbili Tshivenda/Luisimane buguni nthihi/sete ya notsi. Maḽwalwa a dzinyambo mbili Tshitzonga/Luisimane buguni nthihi/sete ya notsi</p>



## Nyimele ya 4: Kilasi dza Luvhuru/Luisimane na Tshivenda

- Luvhuru sa LoLT hothe (thero ya Luvhuru HL, thero ya Luisimane FAL) dzi tshi tshimbila na Luisimane sa LoLT (thero ya Luisimane HL, Luvhuru FAL).
- Zwikolo zwe zwa vha zwi tshi funza nga Luvhuru zwi khou engedzea u shandukela kha Luisimane. Zwi kha di vha zwikolo zwi funzaho dzinyambo dzi fhiraho nthihi kilasini dzo fhambanaho, fhedzi dzikilasi dza Luvhuru dzi khou fhungudzea nga tshivhalo nwaha muñwe na muñwe, ngeno dza Luisimane dzi tshi khou aluwa.
- Zwikolo zwi funzaho dzinyambo dzi fhiraho nthihi kilasini dzo fhambanaho zwa Luvhuru/ Luisimane zwi kha di bvelela vhuponi ha dziḍoroboni fhedzi zwi khou di bvelela dziḍoroboni na vhuponi ha mahayani.
- Mafheleloni zwikolo zwa tshixirimu tsha Luvhuru zwi do fhedza zwi si tsheho nga mulandu wa thodea ya Luisimane. Zwazwino, (zwhulusa makhaladini) vhana kha izwi zwikolo vha amba Kaaps u thoma nahone a vha divhi tshithu nga ha tshenzhemo ya khaedu kha Luvhuru HL sa thero. U katelwa ha Kaaps sa luambo lwo fhambanaho kilasini zwi mbo di vha thodea.
- Hafhu, vhabebi vhanzhi vha lingedza u alusa vhana vhavho nga Luisimane hayani, na musi vhone vhañe vha tshi amba Luvhuru nga tshavho. Iñwe mvelelo nthihi ndi ya uri Luisimane HL sa thero lu anzela u dzhiwa nga vhana vha sa ambesi Luisimane hayani. Vhana vha ambaho nyambo nnzhi nahone vha ambaho nyambo dzo fhambanaho nga iyi ndila vha vha na thaidzo nga vesheni dza tshitandadi dza Luvhuru na Luisimane, zwine zwa vhangela vhagudisi khaedu ntswa vho ḍowelaho kilasi dzo ḍalesaho dza “sialala” dza Luisimane/Luvhuru HL.
- Hu dovha ha vha na zwitshavha hune miḱa i ambaho Tshivenda/ Tshitzonga/Tshipeli i dzula yothe na miḱa i ambaho Luvhuru. Zwikolo zwi fanela u tandulula thaidzo ya phambano ya dzinyambo tshitshavhani u itela u thusa vhana vha dzulaho zwitshavhani izwo. Tshiñwe tshixirimu tsha u shumisa dzinyambo dzi tshimbilaho dzo vhambelana tshi nga vha tsho teaho avha vhana.

## **Ndowelo dza MTBBE dzo themendelwaho - Ndowelo dza dzinyambo mbili dza vhutepe/dzi shandukaho**

**U pulana ngudo:** Vhagudisi vha fanela u dzhia tsheo nga ha uri pulane dza ngudo dzi katela hani tshumiso dzo khethekanaho dza luambo na u vanganya dzinyambo zwi tshi ya nga ndivho. Izwi ndi zwa ndeme u thusa vhagudisi u shuma nga vhutepe nga dzinyambo. Kha iyi nyimele, ndi zwa ndeme nga maanda uri vhagudisi vha ite vhukwamani na vhañwe vhagudisi kana vhaeletshedzi vha thero u wana thalutshedzo dza teo na u wana teo phanda ha ngudo. Dzividiyo nga dzinyambo dzo fhambanaho dzi thalutshedzaho divhaipfi dzi nga vha dza khwine u thusa vhagudisi vhane na vhone a vha na vhukoni ha dzinyambo nnzhi dzi ambiwaho nga vhagudi. Zwi nga thusa arali dzividiyo dzi na muñwalo nga Luvhuru, Tshivenda na Luisimane (fhedzi hu si kha khophi yeneyo nthihi ya vidiyo lini). Zwi do dovha hafhu zwa konisa vhagudisi u swikelela na u shumisa teo yo linganywaho nga Luvhuru, Tshivenda na Luisimane kha ngudo dzavho.

**U wana matheriala na tshumiso:** Vhagudisi vha nga fanela u dzhia tsheo nga ha vhunzhi ha matheriala dzine dza fanela u rengwa dzi re nga dziLOLTA dzi shumiswaho kilasini. Kha kilasi ya vhagudi vha 40, sa tsumbo, bugupfarwa dza saintsidi dza Luisimane dza 20 na 20 dza Tshivenda dza saintsidi, na bugupfarwa dza 40 dza Luisimane dzi nga rengwa.

Hafhu, dziguḽosari dza thekhnikhala dza luambo luthihi na dzinyambo mbili, dziḽhalusamaipfi, na dziLTSM dzi nga rengwa. Epe ya data ya mahala ire na dziguḽosari dza dzinyambo nnzhi dza thero dzoḽhe i do thusa hafhu kha iyi nyimele.

**U linga ha fomethivi na u linga ha mafheleloni a dzingudo:** Vhagudisi na vhaeletshedzi vha thero vha do fanela u pulanela dzinyambo dza u linga (sa tsumbo: u linga ha dzinyambo mbili kana u linga ha luambo luthihi) na u laela vhagudi uri ndi nga luambo lufhio lune vha fanela u fhindula kha vhuimo ha gireidi inwe na inwe. Zwo themendelwa uri Luambo lwa Hayani na Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma dzi shumiswe sa dzinyambo dza u linga.

**Tshumiso ya luambo kilasirumuni** (nga vhagudisi na vhagudi): Vhagudisi vha fanela u tuḽuwedza vhagudi u shumisa zwiko zwoḽhe zwavho zwa luambo (sa tsumbo, Kaaps) u itela u wana thalutshedzo. Vhagudisi vha fanela u modela hafhu tshumiso ya luambo u itela u wana thalutshedzo.

**Zwi tevheleaho ndi tsumbo ya uri tshumiso ya luambo i nga humbulwa hani u itela maimo a gireidi dzo fhambanaho kha nyimele ya 4.**

Gireidi	Tshumiso ya luambo nga phesenthe sa zwo themedelwaho nga DBE	Zwishumiswa zwa thikhedzo ya Luambo	Dzikilasi dza u funza nyambo mbili nga nyambo dza u fhambana na bugu dza mushumo dza dzinyambo mbili/dziLTSM
4	<p>80% Luvhuru na 20% Luisimane</p> <p>80% Luisimane na 20% Luvhuru</p> <p>80% Tshivenda na 20% Luisimane</p>	<p>Mbondo dza maipfi a Dzinyambo mbili, dziguḽosari, notsi na mugandiso wa mupo</p>	<p><b>Mañwalwa a luambo luthihi</b>                      Half Afrikaans workbooks                      Half English workbooks                      Half isiXhosa workbooks                      Hafu ya bugu dza mushumo dza Luvhuru Hafu ya bugu dza mushumo dza Luisimane                      Hafu ya bugu dza mushumo dza Tshivenda</p> <p><b>Mañwalwa a dzinyambo mbili</b>                      Mañwalwa a dzinyambo mbili Luvhuru/Luisimane buguni nthihi/sete ya notsi.</p> <p><b>Mañwalwa a dzinyambo mbili</b>                      Mañwalwa a dzinyambo mbili Tshivenda/Luisimane buguni nthihi/sete ya notsi.</p>
5	<p>70% Luvhuru na 30% Luisimane</p> <p>70% Luisimanena 30% Luvhuru</p> <p>70% Tshivenda na 30% Luisiman</p>	<p>Mbondo dza maipfi a Dzinyambo mbili, dziguḽosari, notsi na mugandiso wa mupo</p>	<p><b>Mañwalwa a luambo luthihi</b>                      Hafu ya bugu dza mushumo dza Luvhuru Hafu ya bugu dza mushumo dza Tshivenda</p>

			<p><b>Mañwalwa a dzinyambo mbili</b></p> <p>Mañwalwa a dzinyambo mbili Luvhuru/Luisimane buguni nthihi/sete ya notsi.</p> <p>Mañwalwa a dzinyambo mbili Mañwalwa a luambo luthihi Hafu ya bugu dza mushumo dza Luvhuru Hafu ya bugu dza mushumo dza Tshivenḁa</p> <p>Mañwalwa a dzinyambo mbili Mañwalwa a dzinyambo mbili Luvhuru/Luisimane buguni nthihi/sete ya notsi.</p> <p>Mañwalwa a dzinyambo mbili Mañwalwa a dzinyambo mbili Tshivenḁa/Luisimane buguni nthihi/sete ya notsi.</p> <p>Mañwalwa a dzinyambo tharu</p>
<p><b>6</b></p>	<p>60% Luvhuru na 40% Luisimane</p> <p>60% Luisimane na 40% Luvhuru</p> <p>60% Tshivenḁa na 40% Luisimane</p>	<p>Mbondo dza maipfi a Dzinyambo mbili, dziguḁosari, notsi na muganḁiso wa mupo</p>	<p><b>Mañwalwa a luambo luthihi</b></p> <p>Hafu ya bugu dza mushumo dza Luvhuru Hafu ya bugu dza mushumo dza Tshivenḁa</p> <p><b>Mañwalwa a dzinyambo mbili</b></p> <p>Mañwalwa a dzinyambo mbili Luvhuru/Luisimane buguni nthihi/sete ya notsi.</p> <p><b>Mañwalwa a dzinyambo mbili</b></p> <p>Mañwalwa a dzinyambo mbili Tshivenḁa/Luisimane buguni nthihi/sete ya notsi.</p> <p>Mañwalwa a dzinyambo tharu</p>

<p><b>7</b></p>	<p>50% Luvhuru na 50% Luisimane</p> <p>50% Luisimanena 50% Luvhuru</p> <p>50% Tshivenda na 50% Luisimane</p>	<p>Mbondo dza maipfi a Dzinyambo mbili, dzigulosari, notsi na mugandiso wa mupo</p>	<p><b>Mañwalwa a luambo luthihi</b> Hafu ya bugu dza mushumo dza Luvhuru Hafu ya bugu dza mushumo dza Tshivenda</p> <p><b>Mañwalwa a dzinyambo mbili</b> Mañwalwa a dzinyambo mbili Luvhuru/Luisimane buguni nthihi/sete ya notsi. Mañwalwa a dzinyambo mbili Tshivenda/Luisimane buguni nthihi/sete ya notsi.</p>
-----------------	--	---	--

**Ri livhuwa vha Zenex Foundation, Nelson Mandela Institute na vha Old Mutual vho konisaho mveledziso ya idzi ngavhela.**

**Yo dzudzanywa nga Soraya Abdulatief, Xolisa Guzula, Ntombizanele Mahobe, Carolyn McKinney, Nadeema Musthan, Margie Probyn, Brian Ramadiro, Robyn Tyler, Zola Wababa na Peter Pluddemann.**

**Yo pindulelwa nga Alugumi Rathumbi**

**Yo dizainwa nga Phumle April**